

Др Бојан Панић*

наставник историје у ОШ у Великом Шиљеговцу

БРАЧНИ ОДНОСИ У КРУШЕВАЧКОМ ОКРУГУ 1836. И 1837. ГОДИНЕ

Апстракт: У раду су приказани захтеви подношени конзисторији 1836. и 1837. године од стране становника Крушевачког округа, а тицали су се проблема које су имали око венчања или развода брака. Са обновом српске државе дошло је до обнове и црквене аутономије, која се уз државну помоћ борила да уведе ред у свакодневни живот становника Кнежевине Србије. То није било лако, али подучавање хришћанским врлинама и усмеравање верника на прави пут је једна од најважнијих улога цркве. Рад је писан на основу необјављене архивске грађе из Државног архива Србије и релевантне литературе.

Кључне речи: брак, конзисторија, Крушевачки округ, протопрезвитер, развод.

*

Брачни односи, као и целокупан живот у Кнежевини Србији 30-их година 19. века био је повезан са црквом, у којој се венчавало, разводило, крштавало, служило опело. Народу који је након вишевековног ропства и недостатка црквених правила био навикао на неке своје обичаје или на непоштовање закона требало је времена да све прихвати. Близина турске границе и могућност да се неко право оствари на „лакши начин“ у тадашњој Турској условљавали су бекства и преласке граница. Сачувано је доста описа оваквих догађаја, који нам помажу да видимо како су људи некада живели, какви су били брачни односи и колико су била строга црквена правила, која су имала за циљ увођење реда у живот мирјана.

Формирањем конзисторије 1836. сва црквена и брачна питања решавана су на овој врсти суда коме су се обраћали протопрезвитери и јереји, али и виши нивои црквене и државне власти.¹ Црквена власт је у великој мери

* bojanscp@gmail.com

¹ Радош Љушић, *Кнежевина Србија 1830-1839*, Београд 2004, 449-450; Александра Вулетић, *Брачна политика у Кнежевини Србији, између традиционализма и*

утицала на формирање свести, образовање и слање моралних порука и поука, које су српском народу биле преко потребне. То је нарочито интензивирано у време митрополита Петра Јовановића (1833-1859). Верски живот је био организован уз државну помоћ.²

Конзисторија је решавала брачне и породичне проблеме, а дозволе за склапање брака или за развод давале су тек након детаљних испитивања и провера. Улога цркве је била од огромне важности јер је она представљала темељ моралног живота становника Кнежевине Србије, а уз помоћ државе и законску потпору могла је и у пракси да примењује и подучава народ православном васпитању и хришћанском браку.

Пре формирања црквеног суда све проблеме у брачним односима решавао је кнез Милош, чије мишљење ће и касније да буде најважније, посебно у случајевима који су захтевали укључивање представника из суседних области Кнежевине Србије, које су биле део Османског царства. Током 1834. године сачуван је захтев Марка Живковића из Рибара у Бугар Моравском срезу који је упутио молбу кнезу Милошу да му дозволи женидбу јер је прву жену отерао зато што није знала ништа да ради.³

На заседању конзисторије почетком октобра 1836. године решавало се питање развода брака Гаврила Јовановића из Купаца, Крушевачког округа и његове жене Милене из Кукљина, Јагодинског округа. Према извештају Исправничества Јагодинског округа Гаврило је пре седам година дошао у женину кућу, а она је тражила развод. Изгледа да они нису живели заједно у тренутку писања овог захтева и да Гаврило није желео да се разведе. Због тога је конзисторија тражила додатне информације и проверу од стране Исправничества и крушевачког протојереја.⁴

модернизма, Историјски часопис, књ. LVII, Београд 2008, 287 (=А. Вулетић, *Брачна политика*). Иста, *Брак у Кнежевини Србији*, Београд 2008, 29 (=А. Вулетић, *Брак*).

² Р. Љушић, *нав. дело*, 444-446; Ана Столић, Ненад Макуљевић, *Приватни живот код Срба у деветнаестом веку, од краја осамнаестог века до почетка Првог светског рата*, Београд 2006, 44-45; Зорица Дивац, *Породичне и брачне (не) прилике у Србији (19. век)*, Гласник Етнографског института САНУ LIV, Београд 2006, 222-223; Марко Поповић, Мирослав Тимотијевић, Милан Ристовић, *Историја приватног живота у Срба, од средњег века до савременог доба*, Београд 2011, 284-288; А. Вулетић, *Брачна политика*, 290; Александра Јанковић, Ранђел Стошић, *Надлежност цркве у поступцима развода брака у Србији крајем 19. века*, Црквене студије 21, Ниш 2024, 478-479.

³ Државни Архив Србије (=ДАС), Књажевска Канцеларија (=КК), Крушевачка нахија XVII (=XVII), 68; Мирослав М. Поповић, *Брачни односи код Срба, континуитети и промене од средњег века до Српског грађанског законика (1844)*, Београд 20024, 152-154.

⁴ Какав одговор је стигао до конзисторије нисмо успели да пронађемо. ДАС, КК, Црква и свештенство, XXXV (=XXXV), 474. Заседања Конзисторије из 1836. године, Број 268. Заседање одржано 28. септембра 1836. Заседање 30.

Црквене власти су дозвољавање и ступање у четврти брак лицима која су имала оправдане разлоге за то. Због петоро малолетне дечице Стевани из Велућа, крајем октобра 1836. године, чији је муж преминуо, дозвољено је да ступи у брак са Крстом из истог места, коме је то био други брак.⁵

У Козничком срезу решавао се почетком новембра 1836. године брачни захтев Милете Спасојевића из Дашнице, који је тражио од Саве Петровића, кожетинског протопрезвитера, да га разведе од жене Синђелије. У образложењу захтева навео је да су се венчали пре три године и да за то време „нису делили брачну постељу“. Од стране црквеног суда је одговорено протојереју да позове поменута лица, да са њима поразговара, да их посаветује да се „приволе“, а ако не послушају да их пошаље у Београд на испитивање.⁶

У питање сукоба супружника и захтева за развод брака Ђорђа Стојковића и његове жене Иване умешао се и Државни Савет који је писао црквеном суду. Изгледа да је Ивана тражила развод из разлога јер ју је муж „голу тукао“ и за сведоке позвала чланове Исправничества Смедеревског и Јованчу Спасића, који су све видели. Суд је одлучио да се испитају поменути сведоци, а до решења захтева да Ђорђе борави код своје куће у Крушевцу, а Ивана код куће у Јагодини, која је такође била у власништву Ђорђа.⁷ Након испита над поменутиим сведоцима који су изјавили да ништа нису чули ни видели од наведеног, Иванина тужба против мужа је одбијена.⁸ Око питања развода брака Ђорђа и Иване разговарало се и на седници конзисторије крајем марта 1837. године. На основу тог извештаја видимо да је Ђорђе Стојшић, јорганџија из Крушевца, који је тада живео раздвојен од жене Иване тражио да му се дозволи да се ожени и да му се врати кућа у Јагодини, као и да он добије децу. Конзисторија је некако утврдила, што стоји у извештају, да је тачно да је Ђорђе тукао Ивану док су били у Смедереву, наводећи да је она „блудница“. Пошто нису могли да се помире и дуго су живели раздвојено суд је одлучио да прихвати захтев за разводом. Што се тиче имања мишљење конзисторије је било да нешто мора и Ивани

⁵ ДАС, КК, XXXV, 474. Заседања Конзисторије из 1836. године, Број 323. Заседање одржано 22. октобра 1836. Заседање 36. Историјски архив Крушевац (=ИАК), Црква у Кожећину, кутија 1, Петар Јовановић – Сави Петровићу, 18. септембар 1836. године. Такса за склапање брака Крсте и Стеване износила је 25 гроша. Видети и : А. Вулетић, *Брачна политика*, 288.

⁶ ДАС, КК, XXXV, 474. Заседања Конзисторије из 1836. године, Број 324. Заседање одржано 22. октобра 1836. Заседање 36; ИАК, Црква у Кожећину, кутија 1, Петар Јовановић – Сави Петровићу, 21. октобар 1836. године.

⁷ ДАС, КК, XXXV, 474. Заседања Конзисторије из 1836. године, Број 335. Заседање одржано 27. октобра 1836. Заседање 37.

⁸ ДАС, КК, XXXV, 474. Заседања Конзисторије из 1836. године, Број 422. Заседање одржано 10. децембра 1836. Заседање 46.

да припадне ако су заједно стицали, а што се деце тиче могли су да буду код оца уколико мајка неће да их чува, а ако хоће њој би припала женска, а оцу мушка деца.⁹

Да су супружници налазили различите начине зарад остварања својих жеља или циљева говори нам и случај који се догодио у Крушевачком округу крајем 1836. године. О догађају сазнајемо на основу писања епископа тимочког, а у вези захтева Стојане, кћерке Мите из Алексинца, удате у Крушевачки округ, у село Витковац, која је тражила дозволу да се поново уда. Конзисторија је тражила од Милована Протића, крушевачког протопрезвитера да испита наведене тврдње. Он је крајем 1836. године одговорио да је Стојана била удата за Живка Несторовића са којим је неко време живела. Након што су се посвађали развели су се код кадије и од тада су живели одвојено. Конзисторија је одговорила да се кадијина пресуда о разводу не може уважити и да је потребно да се обе стране суоче и утврди се шта је био разлог брачног сукоба. О томе је обавештен и епископ тимочки са захтевом да пошаље поменуту жену код крушевачког протопопозвитера.¹⁰ Црквене власти никако нису могле да уваже венчања и разводе који су учинили представници неке друге вере, у овом случају исламске. Док с друге стране некадашњи супружници нису презали ни од чега, желећи да остваре оно што су наумили. О овом случају разговарало се и на заседању почетком априла 1837. године. Епископ тимочки Доситеј је одговорио да Стојана није пристала да иде у Крушевац на сучељавање, већ да се 30. марта 1837. пред епископом у манастиру Светог Романа суочила са мужем. Живко је тада рекао да њу не жели за жену. Конзисторија то није одмах прихватила већ је тражила од епископа Доситеја да испита из ког разлога Живко не жели да живи са венчаном женом, да ли је она у нечему „неспособна“ и ако постоји такав разлог да то мора да потврди лекар.¹¹ Изгледа да је брак ипак врло брзо разведен јер је Стојана крајем јула 1837. године тражила дозволу да се уда у село Јасење у Бањском округу. Епископ се сложио са њеним захтевом.¹²

Уколико би православни свештеник обавио чин венчања без претходне провере или супротно црквеним и државним правилима и прописима трпео је казну, тј. епитимију. Сава Петровић, кожетински протопрезвитер послао

⁹ ДАС, КК, XXXV, 492. Заседања за 1837. годину, Број 120. Заседање одржано 11. марта 1837. Заседање 9

¹⁰ ДАС, КК, XXXV 474. Заседања Конзисторије из 1836. године, Број 423. Заседање одржано 10. децембра 1836. Заседање 46; М. М. Поповић, *нав. дело*, 12.

¹¹ ДАС, КК, XXXV, 492. Заседања за 1837. годину Број 158. Заседање 11, одржано 26. марта 1837.

¹² ДАС, КК, XXXV, 492. Заседања за 1837. годину, Број 403. заседање 25, одржано 15. јула 1837.

је црквеном суду Стефана Антонијевића, ботуњског пароха из Козничког среза, под оптужбом да је почетком марта 1837. без претходне провере венчао Перунику, прозвану Јана, у Бруској цркви, која је већ била венчана и имала живог мужа Јевгенија из Доброселице у Левачком срезу, Јагодинског округа. Други пут је венчана за Алексу Минића из Крушевачког округа, кога је оставила после пар дана и вратила се првом мужу. Предложено је да Исправничество Јагодинског округа испита овај случај, да пронађе Перунику и означи је као „варалицу, скитницу и лажљиву жену“.¹³ Ботуњски парох Стефан Антонијевић је на суду признао да је венчао Перунику и Алексу, да није знао да је већ удата, јер се лажно представила рекавши да је дошла из Турске и да јој муж није жив. Црквени суд је предложио да се парох казни лишењем парохије до Митровдана, а за време епитимије да борави у манастиру где ће током три месеца сваки дан да помаже и ради на манастирској економији. Након тога да буде пуштен кући и да у парохији не сме ништа да ради.¹⁴ Средином септембра 1837. игуман манастира Љубостиње Мелентије Марковић је известио конзисторију да је јереј Стефан Антонијевић, ботуњски парох, издржао тромесечну епитимију и да је отпуштен кући. Током боравка у манастиру све дужности је смерно извршавао, показавши искрено покајање. Након овог извештаја црквени суд доноси одлуку да се јереј Стефан ослободи казне и да се о свему обавести кожетински протопрезвитер.¹⁵

Степен сродства је такође провераван од стране надлежних црквених власти приликом склапања брака. Крајем јуна 1837. године писао је црквеном суду Милоје Живковић, бугарморавски протопрезвитер у вези захтева Нестора Маринковића из Прћиловице који је намерио да се жени Кадивком, кћерком Мариника Симића из истог места. Међутим ту се појавило питање сродства и зато је тражена дозвола конзисторије, која је утврдила да се радило о осмом степену сродства, што је било дозвољено по црквеним правилима да се ступи у брак.¹⁶

¹³ ДАС, КК, XXXV, 492. Заседања за 1837. годину, Број 245. Заседање 15, одржано 6. маја 1837.

¹⁴ Овај случај се испитивао и наредних месеци па је тако почетком јула испитан Михајло Јаћовим из Брзећа под сумњом да је присуствовао венчању Перунике са Алексом Минићем, али је он рекао да није присуствовао том чину већ да је тада био кући. ДАС, КК, XXXV, 492. Заседања за 1837. годину, Број 246. Заседање 15, одржано 6. маја 1837; Број 370. Заседање 23, одржано 1. јула 1837.

¹⁵ ДАС, КК, XXXV, 492. Заседања за 1837. годину, Број 500. Заседање 32, одржано 2. септембра 1837. О свештенику Стефану Антонијевићу из Ботуња видети: Бојан Д. Панић, *Крушевачки округ од 1834. до 1842. године*, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, необјављена докторска дисертација, 2024, 360.

¹⁶ ДАС, КК, XXXV, 492. Заседања за 1837. годину, Број 389. заседање 25, одржано 15. јуна 1837.

Занимљив догађај разматрао се на седници конзисторије августа 1837. године. Протојереј крушевачки Милован Протић обавестио је да је нека Станка, жена Саве Петровића из Ломнице, Крушевачког округа, док су ишли из Крагујевца побегла од њега у селу Ратковићу, али је он пронашао. Након тога њена браћа из Левча су дошла и замолили да им сестру пусти на десет дана да је воде у Левач. Пошто је Сава то прихватио она је искористила и из Левча отишла у Крагујевац и Савету изнела да не може да остане са мужем због његове неспособности за брак. Савет је писао Исправничеству Крушевачког округа да се изврши лекарски преглед и испита цео случај. Након лекарског прегледа утврђено је да је Сава Петровић способан за брак, а да Станка није девица, па њен захтев за разводом није прихваћен.¹⁷

Стефан Вељковић из Крушевца известио је конзисторију о свом случају, тј. о његовој жени Насти, која је била родом из Прокупља одакле је Стефан након смрти њеног првог мужа узео за жену. Након неког времена она га је напустила и вратила се код брата у Прокупље. Њен брат је служио код Асан-бега, а она је пристала да ради у кухињи код истог Турчина. Стефан је навео да је двапут одлазио у Прокупље, да је молио да се врати, али да она није хтела правдајући тиме да је много туче. Због тога је Стефан тражио дозволу да се ожени другом женом. Из конзисторије је одговорено Стефану да покуша још једном своју жену Насту да врати из Прокупља, а ако она не жели онда нека напише писмо које мора да потврди надлежни архијереј у ком треба да стоји да му се она више никада неће враћати. Тек тада може да добије дозволу да ступи у нови брак.¹⁸

На основу овог, а и многих других захтева видимо да није било лако добити развод брака у Кнежевини Србији тридесетих година 19. века и да је све морало бити у складу са прописима, а ако би неко од представника цркве прекршио правила био би кажњен у складу са важећим нормама.

Сачуван је и захтев жене која је тражила свог мужа. Милица, жена неког Евтимија из Крушевца писала је да јој је 1836. за Божић муж отишао да тргује свињама у Београд и да се од тад није јављао. Сазнала је да су га виђали људи на ваљевском панађуру. У браку су били три године и две године су лепо живели у заједници. Надлежни референт конзисторије наложио је београдској полицији да потражи Евтимија и да га пошаљу да се испита.¹⁹ Магистрат Београдског округа након провере обавештава

¹⁷ ДАС, КК, XXXV, 492. Заседања за 1837. годину, Број 439, заседање 28, одржано 5. августа 1837.

¹⁸ ДАС, КК, XXXV, 492. Заседања за 1837. годину, Број 510. Заседање 32, одржано 2. септембра 1837.

¹⁹ ДАС, КК, XXXV, 492. Заседања за 1837. годину, Број 528. Заседање 33, одржано 9. септембра 1837.

конзисторију да се Евтимије Матејић, терзија, из Крушевца не налази у Београду. Жени је то пренето уз савет да сачека још неко време.²⁰

Павле Милосављевић из Лопаша, Козничког среза је поднео захтев за развод од жене Аранђије наводећи да је луда и да ништа не ради. Према његовој изјави он је просио њену сестру, али су му подметнули другу жену. Она је изјавила да је муж стално туче и прогања. А сведоци су рекли за Павла да је скитница и „будала“. Венчали су се пре четири године, заједно живели годину дана и онда се раздвојили. Од стране црквеног суда предложено је Павлу да се помири са женом и да живе заједно, а она колико може нека ради, а оно што не зна нека научи. Нису му дозволили брак са другом женом, док му је венчана жена жива.²¹

На седници конзисторије одржаној почетком октобра 1837. разматрао се захтев Марије из Грачаца, Трстеничког среза, која је тражила дозволу да се разведе од мужа Вула Арсића, из разлога што је за брак неспособан, што је он сам и признао. Она је у тренутку удаје била здрава, али је након месец дана у браку осакатила и тако болесна живела код мужа три године, који је после отерао. Она је у тренутку писања захтева живела код сина из првог брака. Надлежни референт је предложио протојереју да се Вулу Арсићу наложи да врати своју жену, ако она не жели да се врати да јој се дозволи да остане да живи код сина.²²

Због неспособности за брак захтев за разводом поднела је и Перуника, кћи Теодора, из Новог Села, Трстеничког среза. Она је живела седам година у браку са Радојком Николићем, а у захтеву за развод навела је да је само годину дана живела код њега, а остало време „се скитала“. Наведено је и да је „блудно живела“ са неким Живком у селу Шогољу. Мишљење надлежног референта је било такво да је тражено од Перунике да достави писмо од лекара да је њен муж Радојко неспособан за брак, а предлог конзисторије је био такав да пробају да се помире и живе заједно.²³

Брак није био дозвољен лицима која су старија од педесет година, осим уз посебну дозволу надлежних црквених власти. Никола Јанић из Беласице у Бугар Моравском срезу, стар 51 годину затражио је крајм 1837. дозволу за женидбу са Стојаном из Крушевца, старом 45 година, којој би то био други брак. Мишљење бугарморавског протопрезвитера било је да

²⁰ ДАС, КК, XXXV, 492. Заседања за 1837. годину Број 578. Заседање 38, одржано 14. октобра 1837.

²¹ ДАС, КК, XXXV, 492. Заседања за 1837. годину, Број 529. Заседање 33, одржано 9. септембра 1837.

²² ДАС, КК, XXXV, 492. Заседања за 1837. годину Број 531. Заседање 33, одржано 9. септембра 1837.

²³ ДАС, КК, XXXV, 492. Заседања за 1837. годину, Број 533. Заседање 33, одржано 9. септембра 1837.

им треба дозволити брак, јер је Никола био још у снази и имао је велико имање, а није имао наследнике, док је Стојана имала једно мушко дете из првог брака и желела је да ступи у брак. Мишљење протопрезвитера је прихваћено и надлежни референт конзисторије је дозволио склапање брака у овом случају, иако је Никола био старији од педесет година.²⁴

Крајем 1837. године на простору Крушевачког протопрезвитеријата разматрао се случај Ђуре мутавције, бећара, старог 24 године, који се доселио из Ниша у Крушевац и ту нашао удовицу од 50 година и одлучио да се ожени њом. Због велике разлике у годинама и година које је имала удовица Станка, жена почившег Петра Топала из Крушевца, надлежни протојереј није дозволио брак. Али Ђура и Станка нису на то пристали, већ прелазе границу и одлазе у нишко село Остриковице, где проналазе свештеника Илију који их венчава. Након тога враћају се у Крушевац. Међутим, проблем је био тај што је било забрањено да живе муж и жена који нису законито, црквеним путем, склопили брак на територији Кнежевине Србије. Ово питање долази и до конзисторије и надлежни референт предлаже да се брак не призна као важећи и да се они раздвоје и све пријави државним властима. О свему је требало проверити и код епископа нишког, а изгледа да је требало тражити мишљење и од кнеза Милоша. Након интервенције државних власти несудђени супружници су насилно раздвојени, јер су говорили да се воле и не желе да живе раздвојени. Магистрат Крушевачког округа је ухапсио Ђуру све до доношења коначне одлуке, мада је мишљење конзисторије било да треба да буду кажњени, али након потврде која стигне и од нишког епископа, али и од кнеза Милоша.²⁵

Сачувани захтеви за склапањем брака или разводом на простору Крушевачког округа 1836. и 1837, након формирања конзисторије, нам дају слику брачних односа становника овог округа, али и Кнежевине Србије и утичу на промену слике коју имамо о животу људи у прошлости. Улога цркве је била најважнија и све што је од животне важности сваком човеку ишло је преко црквених власти, које су имале потпору државе. Црквене власти су сваки захтев и сваки проблем који се постављао пред њих детаљно проверавале и тек онда доносиле одговарајућу одлуку. Било је изузатака од правила, ако би надлежни свештеници то детаљно образложили, више црквене власти су прихватале све што је у најбољем

²⁴ ДАС, КК, XXXV, 492. Заседања за 1837. годину Број 591. Заседање 38, одржано 14. октобра 1837. Доња граница за склапање брака утврђена је уредбом из 1837. године и износила је за младиће седамнаест, а за девојке петнаест година. Александра Вулетић, *Породица у Србији средином 19. века*, Београд 2002, 72, фуснота 128 (=А. Вулетић, *Породица у Србији*); М. М. Поповић, *нав. дело*, 126; 151.

²⁵ ДАС, КК, XXXV, 492. Заседања за 1837. годину. Број 651. Заседање 44, одржано 25. новембра 1837; Број 694. Заседање 48, одржано 23. децембра 1837.

интересу народа. Па је тако дозвољено венчање Николи Јанићу из села Беласице иако је био старији од педесет година или је Стевани из Велућа дозвољено ступање у четврти брак, због петоро малолетне деце које је имала. Развод брака је одобран након детаљних провера. Увек се гледало да брак буде сачуван и да се супружници помире. Уколико то није било могуће један од начина провере оправданости даљег брачног живота био је и лекарски преглед, уколико су се супружници жалили на неспособност једног од њих. Захтеви за разводом су били различити, од жене која тражи мужа који је отишао ради трговине и није се више јављао, до мужа који није задовољан женом, јер је хтео да ожени њену сестру, али су му подметнули другу жену. Уколико би свештеник обавио неки чин венчања или развода супротно црквеним правилима претрпео би епитимију, тј. боравак у манастиру неколико месеци и привремени губитак парохије. Зарад остваривања својих циљева становници Крушевачког округа су све покушавали. Па тако Ђура мутавџија одлази са удовицом Станком да се венчају у село на простору Нишког санџака, јер је по црквеним правилима био забрањен брак на простору Кнежевине Србије или пример Стојане и Живка Несторовића који су отишли код кадије да их разведе, јер су српске црквене власти покушавале да сачувају тај брак.

Необјављени извори:

Државни архив Србије (ДАС):
Књажевска канцеларија (КК):
Крушевачка нахија (XVII)
Црква и свештенство (XXXV)
Историјски архив Крушевац (ИАК):
Црква у Кожегину, кутија 1

Литература:

Вулетић Александра, *Брак у Кнежевини Србији*, Београд 2008.
Иста, *Брачна политика у Кнежевини Србији, између традиционализма и модернизма*, Историјски часопис, књ. LVII, Београд 2008, 283-298.
Иста, *Породица у Србији средином 19. века*, Београд 2002.
Дивац Зорица, *Породичне и брачне (не) прилике у Србији (19. век)*, Гласник Етнографског института САНУ LIV, Београд 2006, 219-232.
Јанковић Александра, Стошић Ранђел, *Надлежност цркве у поступцима развода брака у Србији крајем 19. века*, Црквене студије 21, Ниш 2024, 477-484.
Љушић Радош, *Кнежевина Србија 1830-1839*, Београд 2004.

Панић Д. Бојан, *Крушевачки округ од 1834. до 1842. године*, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, необјављена докторска дисертација, 2024.

Поповић Марко, Тимотијевић Мирослав, Ристовић Милан, *Историја приватног живота у Срба, од средњег века до савременог доба*, Београд 2011.

Поповић М. Мирослав, *Брачни односи код Срба, континуитети и промене од средњег века до Српског грађанског законика (1844)*, Београд 2024.

Столић Ана, Макуљевић Ненад, *Приватни живот код Срба у деветнаестом веку, од краја осамнаестог века до почетка Првог светског рата*, Београд 2006.

Summary

Војан Панић

MARRIAGE RELATIONS IN THE KRUŠEVAC DISTRICT IN 1836 AND 1837

The paper presents the requests submitted to the consistory in 1836 and 1837 by the residents of the Kruševac district, concerning the problems they had with marriage or divorce. With the restoration of the Serbian state, church autonomy was also restored, which, with state assistance, struggled to bring order to the everyday lives of the residents of the Principality of Serbia. It was not easy, but teaching Christian virtues and guiding believers on the right path is one of the most important roles of the church. The paper is based on unpublished archival materials from the State Archives of Serbia and relevant literature.

Keywords: marriage, consistory, Kruševac district, protopresbyter, divorce.